Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Bosna i Hercegovina pred izazovom samostalnosti

Ivan Lovrenović

Uvod

Što današnju Bosnu i Hercegovinu drži na okupu? Nažalost, nikakva unutarnja kohezivna energija, dovoljno snažna da ju održi ako bi međunarodna zajednica prestala bdjeti nad njezinim integritetom. Ovaj uvid jest uznemirujući, ali ako je točan, nema koristi da se od njega okreće glava, nego bi morao postati polaznom točkom svih intelektualnih, znanstvenoteoretskih i političkih promišljanja o najadekvatnijim rješenjima koja bi pomogla da se postupno dođe do političke kohezije nužne za samoodrživost i funkcionalnost Bosne i Hercegovine.

Povijesno iskustvo, osobito ono najnovije tragično, čiji se početak podudara s počecima višestranačke demokracije 1990. godine, donosi nam jednu generalnu pouku – da je budućnost Bosne i Hercegovine u priznavanju i adekvatnom političkom artikuliranju njezinih višestrukosti, a ne u nikakvoj jednosti. Inzistiranje na jednosti(političkoj, administrativnoj, nacionalnoj, kulturnoj, jezičnoj…) zapravo je jasan simptom straha od priznavanja razlika. Istinsku i ozbiljnu privrženost Bosni i Hercegovini zato će najbolje pokazati one političke i intelektualne snage koje budu najspremnije da se otvorena uma i bez apriorizma suoče sa svim implikacijama i konzekvencijama traženja pluralističkog rješenja.

I

Sumarna karakteristika kojom se moraju opisati opće prilike u Bosni i Hercegovini u dvanaestoj godini od prekida rata, jest – stagnacija. Nikako da započne proces promjena, koji bi bio strukturalan i nepovratan. Ovo stajanje u mjestu odnosi se podjednako na sve društvene aspekte: politički, socijalno-ekonomski, kulturni, obrazovni, te, osobito važno, na aspekt rekoncilijacije i obnove povjerenja u međuetničkim i međukonfesionalnim odnosima… Etnonacionalizam u svetri etničke zajednice, kombiniran s religijsko-konfesionalnom komponentom i ojačan njome, dubinski je impregnirao sve strukture društvenoga života: službeni politički diskurs, kulturnu sferu, sustav obrazovanja, medije, diskurs vjerskih zajednica i njihovih lidera… Uz to još treba dodati, kao opću pojavu, pad kulturnih i vrijednosnih kriterija, te intelektualnih i profesionalnih standarda. A sve to traje već mnogo vremena (sedamnaest godina, ako se računa od 1990. kao političke prekretnice), i važno je imati na umu da su tim procesom formativno obuhvaćene cijele generacije mladih ljudi.

Dva su bitna momenta zbog kojih dejtonski političko-administrativni dizajn Bosne i Hercegovine sam po sebi funkcionira kao kočnica bilo kakvomu ozbiljnijem reformnom procesu. Jedan se moment tiče teritorijalno-administrativne podjele zemlje, drugi se tiče funkcionalnoga odnosa između međunarodne i domaće uprave.

Formula: jedna država, dva asimetrična entiteta, plus jedan distrikt (Brčko) i tri „konstitutivna naroda“, proizvod je koji na sebi nosi izrazit pečat jednokratne pragmatične upotrebe. To je smjesa disparatnih elemenata i kompromisa, čiji je jedini cilj bio da se zaustavi rat, ali tako da se sve „strane“ natjeraju na ustupke, a da se ni jedna ne osjeti poraženom.

Republika Srpska je Daytonom praktično konstituirana kao srpska nacionalna administrativno-politička jedinica, i to načelo je sistematski provedeno kroz sve aspekte javnoga i društvenog života, a uz diskriminaciju nesrpskih i nepravoslavnih kolektiviteta. Postojanje i međunarodna legaliziranost takvoga modela „države“ ne može a da se ne reflektira na politički život u drugom entitetu, u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kod tamošnjih Hrvata to se, uvjetovano manjinskim osjećajem ugroženosti, reflektira kao zahtjev za „trećim entitetom“, kod Bošnjaka-muslimana kao refleks za dominacijom, utemeljen na većinskom osjećaju „prirodnoga prava“. Sve zajedno, to u Bosni i Hercegovini proizvodi trajnu nestabilnost, produbljivanje međuetničkoga nepovjerenja, kompromitiranje i suspendiranje ionako krhkih osnova za nastanak transetnički orijentiranih političkih programa, stranaka, projekata…

Drugi moment, zbog kojega dejtonsko uređenje predstavlja prepreku za izlazak Bosne i Hercegovine iz začaranoga kruga stagnacije, jest odnos između međunarodne i domaće administracije. Riječ je o posebnom obliku dualizma vlasti, koji nas suočava s pitanjem: u čijim je rukama Bosna i Hercegovina? Tko njome uistinu vlada, tko usmjerava njezin hod prema budućnosti? Može li se uopće znati prema kakvom modelu društva i društvenoga racionaliteta težimo?

Ovaj model je tako postavljen, da domaćoj političkoj strukturi onemogućuje dozrijevanje do pune odgovornosti za vlastitu zemlju, ostavljajući političke subjekte u nekoj vrsti trajne nepunoljetnosti, dok međunarodnomu faktoru, i pokraj sve njegove goleme realne moći, ograničava puni protektoratski kapacitet. Time ga ostavlja bez prave i transparentne odgovornosti, ali i bez jasnoga zadatka, a, paradoksalno, omogućuje mu punu samovolju voluntarističkoga i ad hoc djelovanja. Cijeli taj međuodnos kao da je smišljen da služi za – njegovanje i održavanje statusa quo!

II

Činjenica religijske, kulturalne i nacionalne višestrukosti trajna je historijska konstanta Bosne i Hercegovine. Uvijek je u vezi sa „sudbinom“ Bosne i Hercegovine bilo temeljno pitanje političke artikulacije ove bazične historijske pluralnosti, kao trajnoga elementa njezine društvene strukture. Svi režimi i sistemi koji su se ovdje smjenjivali, bili su suočeni s tim imperativom, i svi su davali svoje odgovore, manje ili više dobre i funkcionalne, manje ili više pravedne. Sama po sebi, ova pluralnost nije ni blagodat ni nesreća, a bivala je i može biti i jedno i drugo – ovisno o konkretnim historijskim okolnostima i političko-konstitucionalnim konceptima kojima se priklanjamo.

Današnja Bosna i Hercegovina suočena je s tim pitanjima možda dramatičnije nego ikada u svojoj novijoj historiji. Od odgovora na njih zavisi možda i sam njezin opstanak. Ivo Andrić, najveći bosanski i jugoslavenski pisac, prije više od pola stoljeća pisao je u svojoj poznatoj prozi Pismo iz 1920. o tomu kako tornjevi bogomolja četiriju sarajevskih religija otkucavaju svoja četiri različita vremena, i kako ljudi pod njima žive po četiri „međusobno zavađena kalendara“, ali nikada kao danas etnička/nacionalna višestrukost nije imala jasniji i oštriji oblik društvene fragmentiranosti, i nikada kao danas disparatne percepcije zemlje, historije, kulture nisu tako ultimativno utjecale na političke ambicije i preferencije. Problem je, dakle, stari, i bez obzira što odgovori na njega moraju biti sasvim novi, jer je sasvim nova i naša situacija, do njih je nemoguće doći bez razumijevanja strukture i geneze višestrukosti o kojoj govorimo.

Ne može se dovoljno naglasiti činjenica da je ta struktura historijska pojava dugoga trajanja. Priču o pluralitetu možemo početi još od predosmanskoga doba u historiji Bosne i Hercegovine, jer je i tada vladao zanimljiv vjerski diversitet. No, taj srednjovjekovni svijet je potonuo zauvijek i mi o njemu nemamo nikakvo živo pamćenje. Civilizacijski i politički okvir za ono što nas ovdje zanima postavljen je nakon osmanlijske invazije u drugoj polovici 15. vijeka i nakon učvršćenja osmanlijske vlasti, te nakon masovne islamizacije stanovništva i zaživljavanja formi islamske civilizacije. Tada je stvoren specifični socijalni, kulturni i duhovni okvir, unutar kojega su se razvile i učvrstile tri vjerske zajednice, tri kulturnocivilizacijska kruga, sa zajedničkim etničkim porijeklom, jezikom i folklornim supstratom, kojima danas odgovaraju tri nacionalne skupine: bošnjačka, hrvatska i srpska.

III

Kroz cijelu tu prošlost, sve do danas, prisutna je u Bosni i Hercegovini jedna trajna težnja – težnja za socijalnom, političkom i kulturnom dominacijom jedne od tih grupa (danas: nacija) nad ostalima. U velikim povijesnim amplitudama mijena civilizacijskih formacija i državnoideoloških sustava, pod koje je Bosna i Hercegovina, kao uglavnom pasivan političkoteritorijalni objekt, potpadala i kojima je pripadala, težnja za dominacijom mijenjala je pojavne oblike, ali se ona sama nije mijenjala. I današnja drama koju ova zemlja proživljava, prvi put kao međunarodno priznat politički subjekt, može se gledati u tom svjetlu.

Sudbonosno pitanje političkog ustrojstva, u zamjenu za provizorni i izvana nametnuti Daytonski ustav, zapravo se svodi na ovo: može li se zajedničkom voljom političkih predstavnika u Bosni i Hercegovini pronaći i primijeniti takav demokratski model koji će omogućiti istinsku jednakost svih ljudi, svih nacionalnih grupa i njihovih kultura, te napokon historijski skinuti s dnevnoga reda težnju za dominacijom jednih nad drugima.

U otomanskome imperijalnom sustavu, zasnovanome na islamu kao državnoj religiji, status punopravnih građana bio je rezerviran za muslimane, dok se pripadnicima drugih monoteističkih religija – pravoslavcima, katolicima i Židovima, uz plaćanje posebnih poreza, priznavao drugorazredni status toleriranih, štićenih. U dugim stoljećima, kako je padala moć i tamnio sjaj Otomanskoga Imperija, ovaj odnos je u Bosni i Hercegovini doživljavao stalno degradiranje, osobito kroz proces pretvaranja

državne zemlje u privatni posjed, koji je doveo do sve većega bogaćenja i silničkoga osamostaljivanja muslimanske velikoposjedničke klase, te na drugoj strani bio praćen sve težim socijalnim i životnim položajem nemuslimanskih slojeva stanovništva (raja). Nesnosno socijalno stanje, uz mnogobrojne političke pretenzije i kombinatoriku evropskih sila, dovelo je u Devetnaestom stoljeću do velikoga ustanka, koji je po nekim procjenama uzeo 200.000 žrtava i trajao od 1875. do 1878. godine, kada je prekinut okupacijom Austro-Ugarske po odluci Berlinskoga kongresa.

Uzajamni odnos pravoslavaca i katolika u otomanskom razdoblju, iako su jednako potčinjeni, također nije bio lišen antagonizma i dominacijskih pretenzija. Najprije, postojala je stalna težnja pravoslavnih episkopa da pred turskim sudovima isposluju potpuno podlaganje katolika pod svoju crkvenu vlast. Po uobičajenom postupku, Turci su odobravali vođenje takvih parnica, dok ne bi od obojih utjerali dobre novce, a onda bi presuđivali po najvišim carskim ispravama, koje su, ipak, uvažavale zasebnost katoličke zajednice i obreda. No, na stvaranje antagonističkoga odnosa utjecala je, s druge strane, svakako i težnja papstva na „sjedinjenju crkava“, što je Srpska pravoslavna crkva nužno doživljavala kao životnu opasnost, a i turska vlast gledala prijekim okom, jer je za nju Rim bio neprijateljsko središte.

Pod austrougarsku vlast 1878. godine Bosna i Hercegovina, dakle, ulazi s već odavno profiliranim i umnogome antagoniziranim etničko-konfesionalnim grupama. Nova vlast u početku je favorizirala katolike-Hrvate, tražeći u njima oslonac za svoje učvršćenje u Bosni i na Balkanu, pa su se muslimani-Bošnjaci i pravoslavci-Srbi našli u podređenom položaju. No, ubrzo je austrougarska administracija napustila taj kurs, u potrazi za izbalansiranim pristupom. Izraz toga traženja bila je zamisao integralnoga političkog bosanstva kao konceptualno osmišljen ali zaludan pokušaj da se spriječi konačno oblikovanje triju modernih etnonacionalnih identiteta – srpskoga, hrvatskog i bošnjačkog.

U monarhijskoj Jugoslaviji, napravljenoj na razvalinama Otomanskoga i Habsburškoga Carstva, pa tako i u Bosni i Hercegovini, dominirajuća nacija bili su Srbi, a srpskopravoslavni elemenat bio je i temelj na kojemu je počivalo jugoslavenstvo kralja Aleksandra Karađorđevića, kao ideološka „armatura“ monarhije. U Pavelićevoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od 1941. do 1945, s apsolutnom političkom dominacijom hrvatske nacije, Bosna i Hercegovina bila je zbrisana kao povijesno-teritorijalna politička jedinica, muslimani- Bošnjaci proglašeni sastavnim dijelom hrvatske nacije kao vjerska skupina, a prema Srbima je primijenjen trostruki tretman: asimilacija (putem obraćenja u katoličtvo), izgon u Srbiju, fizička likvidacija. Židovi su nemilosrdno istrebljivani po nacističkim zakonima o rasnoj čistoći. Za vrijeme NDH i Hrvati su pokazali spremnost na dominaciju nad drugima, a sredstva koja su pri tome upotrebljavana i stradanje koje je time prouzročeno, takvi su da će nepune četiri godine, koliko je trajala NDH, zadugo predstavljati mračnu stranicu u hrvatskoj povijesti.

S dolaskom komunističke Jugoslavije odnos dominirajućih i podvrgnutih doživljuje jednu važnu promjenu. Ona se događa zbog novoga tipa vlasti, i naglašeno je vidljiva u Bosni i Hercegovini. Vlast i država sada više nisu zasnovani na jednoj privilegiranoj vjeri ili naciji, nego na – radničkoj klasi i njezinoj „avangardi“, komunističkoj partiji. Linija razlikovanja između onih koji dominiraju i onih koji su im podvrgnuti sada je

postavljena na drukčiji način. Stvara se jedan novi kolektivni nad-identitet, ne više vjerski/etnički/nacionalni, nego klasno-ideološki, s time da njegovi pripadnici dolaze iz svih nacionalnosti. Taj novi kolektivitet je vladajući, a „stari“ vjersko-nacionalni kolektiviteti su mu podvrgnuti, u principu svi jednako. Do polovice šezdesetih godina prošloga stoljeća vladala je politička, ekonomska i kulturna praksa centralizma i unitarizma, koja je bila povezana s dominacijom beogradskog metropolitanskog i srpskog nacionalnog elementa, ali se to od 1966. godine u Bosni i Hercegovini počelo korjenito mijenjati u korist koncepta nacionalne ravnopravnosti, kakav je idejno formuliran još na poznatom partizanskom zasjedanju ZAVNOBIH-a 1943. godine.

Pad komunizma i raspad Jugoslavije donio je u Bosni i Hercegovini svojevrstan povratak političkoga legitimiteta etnonacijama, i vlast zasnovanu na njemu. Pod tim zastavama vođen je i rat 1992-95, koji je još jedanput pokazao krvavu i ubilačku potenciju sadržanu u težnji za nacionalnom dominacijom.

Sasvim naročit poslijeratni bosanskohercegovački fenomen, proizveden kao zakonomjerna posljedica vrste rata i načina na koji je (ne)završen, jest pojava umnogostručene sheme dominacija-potlačenost. Evo grube skice: u Republici Srpskoj na djelu je snažna dominacija Srba nad Bošnjacima i Hrvatima, u Federaciji Bosne i Hercegovine na razini entiteta dominacija Bošnjaka i Hrvata nad Srbima, i Bošnjaka nad Hrvatima, u pojedinim kantonima dominacija većinske nacije nad manjinskom, već prema konkretnim brojčanim i političkim odnosima Hrvata i Bošnjaka, a na razini države Bosne i Hercegovine – slika u kojoj se nadbijaju dva podjednako formatirana nacionalna bloka, bošnjački i srpski, uz hrvatski u položaju statista, kojemu političku ulogu omogućuje tek slovo daytonskoga ugovora.

Bjelodano je, dakle, da je za Bosnu i Hercegovinu nužan onakav tip državnoga ustrojstva i demokratskoga poretka, koji će sistemski otkloniti potrebu i mogućnost dominacije bilo koje nacionalne grupe nad drugom, bez obzira na sadašnju brojnost i bez obzira na demografsko statistička kretanja u budućnosti. Do njega je moguće doći samo zajedničkim dogovorom i dobrovoljnim prihvaćanjem od strane svih političkih faktora u zemlji, za što je od presudne važnosti izgradnja kulture pregovaranja, trezvenoga popuštanja i konsenzusa. A moguće ga je tražiti u onim modelima demokracije koji omogućuju pravednu i ravnomjernu raspodjelu vlasti između svih grupa koje bitno sudjeluju u oblikovanju društva podijeljenoga poput bosanskohercegovačkog. Konsocijacijski tip demokracije mogao bi biti jedan od pravaca takvih traženja. Modela i aranžmana koji se mogu nazvati konsocijacijskim ima mnogo, plod su različitih lokalnih, dugotrajnih iskustava, ali se može reći da počivaju na četiri glavna načela: vladi velike koalicije, pravilu veta, pravilu proporcionalnosti (uz korekciju načelom pariteta kada je nužno osnažiti poziciju manjine) i autonomiji segmenata. Već iz ovoga možemo vidjeti da su u višenacionalnoj Bosni i Hercegovini to poznate stvari, da su neke prakticirane u prošlim vremenima kao i danas, ali da nikada nisu postale uravnoteženi i cjelovito proveden demokratski sistem.

IV

U podtekstu mnogih javnih diskusija među političarima i među intelektualcima o budućoj poželjnoj Bosni i Hercegovini implicitno je prisutna primisao o nekoj Bosni

kakva je “bila prije”, i za kakvom bi trebalo težiti i sada, kao za najboljim rješenjem. Malne, kao da je riječ o nekoj idealnoj, prototipnoj Ur-Bosni, i samo bi se, eto, trebalo vratiti na nju, ili proizvesti njezinu vjernu povijesnu repliku, pa da svi budu sretni i zadovolj(e)ni.

Kod vapaja za onim što je bilo prije valja, naravno, oštro razlikovati privatno-psihološku od političke razine. Kada se obični ljudi prisjećaju “kako se lijepo živjelo nekad”, to je prirodna nostalgija za vlastitim bivšim životom s jedne strane, a s druge – izraz nezadovoljstva zbog sadašnje socijalne deklasiranosti i egzistencijalne neizvjesnosti, koja u Bosni i Hercegovini dobija sve veće i alarmantije razmjere. K tomu, ovdje se radi i o poznatom kolektivnopsihološkom mehanizmu čežnje za nekadašnjim “zlatnim vremenima”. Međutim, nacionalromantičarska Ur-Bosna ne može poslužiti kao podloga i inspiracija za bilo kakav novi politički model, jer u pogledu državnoga kontinuiteta i demokratske tradicije u Bosni i Hercegovini zapravo ne postoji povijesno iskustvo. Ako apstrahiramo daleki srednji vijek i feudalno Bosansko Kraljevstvo, koje je uništeno prije pet i pol stoljeća u invaziji Osmanlija, državnosti u pravom, nerelativiziranom smislu riječi nema sve do 1992. godine.

Kako stoje stvari u pogledu demokratskih tradicija? Bosna i Hercegovina posljednjih pola milenija svoje historije živi u sukcesivnom smjenjivanju epoha, u kojima je pod teokratskim i ideološkim režimima u sastavu većih imperijalnih i državnih struktura, te ni o državnosti, ni o demokraciji u građanskom i punom političkom smislu riječi, nije moglo biti ni govora. Kolikogod je otomanski milet-sistem za svoje doba predstavljao mudar način da imperij očuva unutarnju stabilnost u uvjetima silnih raznolikosti i ogromnoga teritorija koji državnopolitički obuhvaća, on je s druge strane počivao na bitno nedemokratskim načelima i praksama: pojedinac sa svojim privatnim i obiteljskim životom bio je potpuno u vlasti svojega vjerskoga poglavara (milet-baša), te zatim organa države, a konfesionalne zajednice su živjele međusobno odvojenim, paralelnim životima. Duboki i živi tragovi koje je urezao taj sistem u obliku kolektivizma i korporativizma, stopljenosti etničkoga i vjerskog identiteta, te svojevrsne neprijemčivosti za modernu građansku demokraciju, itekako su vidljivi i danas u političkom ponašanju suvremenih bosanskih nacijai u strahu jednih od drugih.

Zbog svega izloženog izgleda, dakle, da bi mogao biti mnogo bliži povijesnoj istini, a metodološki i kritički mnogo produktivniji prijedlog da o današnjem povijesnom trenutku Bosne i Hercegovine razmišljamo kao o svojevrsnoj historijskoj nultoj točki u oba spomenuta aspekta – državnosnom i demokracijskom.

To se pokazuje osobito važnim u traženju optimalnoga političkog modela za suvremenu političku artikulaciju naslijeđene, bazične bosanskohercegovačke pluralnosti, pri čemu se ne smije zaboraviti da se danas mora računati s dovršenim trima nacijama na zajedničkom državnom prostoru. Od nekih političara i intelektualaca veoma često se čuje kako su rješenja “poznata” i “jednostavna”. Treba, kažu oni, samo napraviti “normalnu evropsku državu”, treba se ugledati na “euroamerički model demokracije”, primijeniti “temeljna demokratska načela”, pri čemu se, zapravo, misli samo na princip jedan čovjek jedan glas. Valjalo bi analitički propitati što znače ovi pojmovi, i koliko su oni primjenljivi na Bosnu i Hercegovinu. I valjalo bi isto tako imati takoreći permanentno otvorenu javnu debatu o tim pitanjima, a koja nažalost još uvijek nije ni započela.

O usporedbi s američkim modelom multikulturalizma nepotrebno je raspravljati ako nam je poznata potpuna različitost povijesne geneze američkoga društva i države, i društva kakvo je bosanskohercegovačko. Također, važno je upozoriti da ne postoji jedan i jedinstven model "normalne evropske države". Ako se pod tim misli na klasične (mono)nacionalne države Evrope, poput, recimo, Francuske, više je nego jasno da su ta iskustva teško primjenjiva na višenacionalnu Bosnu i Hercegovinu. S druge strane, evropsko iskustvo poznaje drukčije a demokratski uspješne primjere i konsocijacijske modele, koji bi Bosni i Hercegovini mogli pomoći u traženju adekvatnijih rješenja: Nizozemska, Belgija, Švicarska…

V

Da bi se došlo do prikladnih odgovora na pitanje o novim oblicima uređenja Bosne i Hercegovine, nužna je osnovna analitičko-politička prosudba o tomu kakav tip društva predstavlja današnja Bosna i Hercegovina. Mnogobrojni pokazatelji, kao i svakodnevna empirija, nedvojbeno ukazuju da se radi o onomu što politolozi i sociolozi nazivaju podijeljenim društvom. Podijeljenost u Bosni i Hercegovini (vjerska, etnička, kulturna…) ima, kako vidimo, duboke historijske korijene, ali današnja struktura te podijeljenosti ima i nove, dosad historijski neviđene dimenzije. Posljednji rat, zajedno s demokratskom predigrom od 1990, bio je, očevidno „kovačnica nacija", novih i čelično skovanih političkih identiteta. Nekadašnji Srbi, Hrvati i muslimani-Bošnjaci, kad bi se probudili, ove današnje jedva da bi prepoznali kao sunarodnike.

Današnja Bosna i Hercegovina nominalno je laička država, u kojoj je vjerskim zajednicama otvoren prostor društvenoga djelovanja iz kojega su u socijalizmu bile protjerane (školstvo, kultura, humanitarni rad itd.), a uskraćeno im je bavljenje državnopolitičkim poslovima. Obje strane, i političke strukture i vjerske zajednice, na riječima se zaklinju u privrženost temeljnom postulatu evropske demokracije – odvojenosti crkve od države. Vlastita praksa ih, međutim, na svakom koraku obilato demantira, i ta igra traje – s određenim oscilacajama i malim promjenama – od početaka višestranačja u jesen 1990. godine. Za taj srdačni pas de deux nikada se ne može precizno reći tko u njemu vodi a tko je vođen, tko manipulira a tko je manipuliran. Jedino je sigurno da obje strane u taj zagrljaj ulažu jednaku strast i neposustalost. I to je jedan od razloga velike transformativnosti i regenerativnosti etnonacionalizma, koji neće moći biti neutraliziran preko noći, nego tek putem evolutivnog "civiliziranja", sa svim neizvjesnostima koje to sobom nosi.

Jedan od najozbiljnijih problema Bosne i Hercegovine svakako je činjenica da društvo još uvijek nije sposobno za političku autorefleksiju, za spoznavanje vlastite podijeljenosti – njezina povijesnog porijekla, prirode, suvremene tipologije, te mogućnosti demokracije u takvom tipu društva. Da su pred fenomenom podijeljenoga društva pasivni i nemoćni svi njegovi segmenti, najbolje se može vidjeti iz shematskoga pregleda onoga što oni, u zamjenu za konačni ozbiljan susret s vlastitom zadaćom, nude kao svoje viđenje buduće Bosne i Hercegovine. Srpsku politiku zanima samo ekskluzivna srpska „država" u Bosni i Hercegovini. Zato ona zastupa tvrdi federalistički stav u okviru Bosne i Hercegovine, a unitaristički u okviru Republike Srpske. Srbe izvan Republike Srpske odavno je prepustila sudbini potpune političke i kulturne marginaliziranosti, a zapravo svojevrsne i tihe asimilacije, isto kao što ona postupa s Bošnjacima i Hrvatima u Republici Srpskoj. Hrvatska politika nema vlastitu

ideju nego kaska za srpskom, i artikulira se pogodbeno: ako Srbi imaju svoj entitet, hoćemo i mi svoj. Bošnjačka politika svojim postupcima, kao i svojom programiranom šutnjom o bilo kakvom razrađenom, konkretnijem viđenju buduće države, sama daje osnove sumnjama da želi unitarnu državu, s bošnjačkim narodom kao jedinim državotvornim. Takve težnje najbolje se pokazuju kroz spontanu odbojnost spram nacionalnih i kulturnih različitosti. To je veoma čest stav, koji se čuje i od običnih ljudi, i od akademika, i od političara: da se u Bosni i Hercegovini jedino vjerska pripadnost može priznati kao kriterij grupnoga razlikovanja, a da su hrvatki i srpski politički nacionaliteti – „uvezeni“, neautohtoni. Ovdje je i u metodičkom i u političkom smislu od ogromne važnosti podsjećanje na turbulentnu historijsku krivulju, koja nam govori kako je odnos prema različitostima kroz cijelu modernu južnoslavensku i bosanskohercegovačku povijest bio i ostao jedan od ključnih i određujućih faktora stabilnosti/nestabilnosti, povjerenja/nepovjerenja. Taj grafikon nepotkupljivim jezikom činjenica kazuje: svako potiranje i nepriznavanje različitosti ovdje završava u unitarističkom nasilju, a na drugome polu kao reakciju rađa apsolutizaciju različitosti, koja po pravilu završava u političkom separatizmu. Iz ovoga više nego jasno izlazi kakav bi odnos prema različitostima morale razvijati one političke snage koje bi istinski htjele da budu probosanske. Istovremeno, trebala bi to biti i važna pouka za međunarodnu zajednicu, koja do sada uopće nije uložila intelektualni i politički trud da istinski razumije Bosnu i Hercegovinu kao višenacionalnu zajednicu i sve probleme koji iz toga proizlaze.

© 2008 Ivan Lovrenović

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.